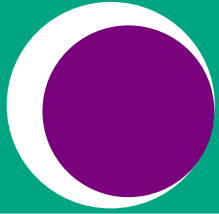

De Molenmuis

Educatief project

Lesbrief

Handleiding

Projectoverzicht

leerlijn erfgoededucatie Elburg

Groep 1

De Molenmuis

Groep 2

Groep 3

Groep 4

Museum Elburg

'Musa - de museumman', een project over verzamelen

Groep 5

Museum boerderij 'De Bovenstreek'

leven en werken op een boerderij voor 1950, ontwikkeld samen met EDU-ART

Groep 6

Museum Elburg

'Leef het Kloosterleven', een project over het kloosterleven

Groep 7

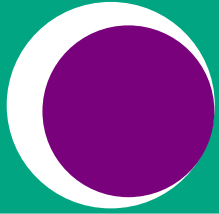
Botterwerf, Museumsmederij en Visafslag

'Het leven van een bottervisser in Elburg', dit project over de visserij in Elburg is ontwikkeld samen met EDU-ART

Groep 8

De Sjoel van Elburg

een project over het jodendom en het Joodse leven in Elburg, ontwikkeld samen met EDU-ART

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Introductie, aandacht voor beleving	5
Aan de slag met het prentenboek en het speel-ontdekboek	7
Het molenbezoek	18
Algemene informatie over molens	22
Woordenschatkaartjes	24
Opdrachten in de molen (instructie begeleiders)	28

Inleiding

De molenmuis

Het project De Molenmuis is ontwikkeld door de Openbare Bibliotheek Hoogeveen, Cedin en Drents Plateau in samenwerking met een aantal leerkrachten. Het project maakt deel uit van de doorgaande leerlijn erfgoededucatie Hoogeveen en is nu door K&C op maat gemaakt voor de gemeente Aa en Hunze.

Met ingang van schooljaar 2011-2012 wordt het project opgenomen in het aanbod Cultuurmenu Aa en Hunze, onderdeel erfgoededucatie. Ook in de gemeente Aa en Hunze maakt het project deel uit van een doorgaande leerlijn. Het project is bestemd voor de groepen 1 en 2 van de scholen in de gemeente Aa en Hunze.

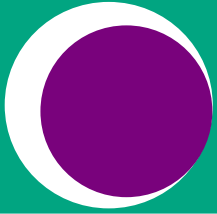
Het aanbod voor Aa en Hunze bestaat uit 2 varianten:

- Boekenpret: in de klas wordt gewerkt met het centrale prentenboek 'De molenmuis'. Alle kleuters krijgen dit prentenboek en het speel-ontdekboek mee naar huis tijdens een korte ouderbijeenkomst. Tijdens deze bijeenkomst wordt informatie gegeven over het project en laten de kleuters hun ouders zien hoe er is gewerkt met het prentenboek in de klas. Er is een collectie van 40 prentenboeken 'De Molenmuis' aangeschaft, die via bibliotheek geleend kunnen worden.
- Bezoek aan de molen in combinatie met het werken met het prentenboek en het speel-ontdekboek in de klas. Door de molenaars is een speciale rondleiding voorbereid die nauw aansluit bij het prentenboek. In de molen zal hij de kleuters door de molen leiden. Hier komen ze de platen uit het prentenboek tegen. Hierdoor zullen de leerlingen veel herkennen van wat ze in de lessen hebben gedaan. Onder in de molen zijn diverse spelletjes over graan en meel..

Didactische opzet project

De Molenmuis is een project waarin erfgoededucatie en taalontwikkeling/ leesbevordering hand in hand gaan. In deze docentenhandleiding zijn opdrachten verwerkt waarin de koppeling tussen erfgoed en taal wordt gemaakt.

Met De Molenmuis ontdekken kleuters dat de omgeving van hun (groot)ouders anders is dan hun eigen omgeving nu. De muis, de hoofdpersoon uit het prentenboek beleeft zijn avonturen in een molen. Aan die molen brengen de kleuters een bezoek en zo maken ze kennis met een erfgoedlocatie. Ze leren dat gebouwen er al heel lang kunnen staan en dat de molen zelf en haar omgeving is veranderd. Ook maken ze kennis met het werk van de molenaar. Ze ontdekken dat wind de wieken in beweging kan zetten en dat in de molen het graan wordt gemalen en dat het meel gebruikt wordt voor het bakken van brood of pannenkoeken. Daarnaast zitten in De Molenmuis veel mogelijkheden om erfgoed met taal te verbinden zoals woordenschatontwikkeling, mondeling communiceren en het bevorderen van beginnende geletterdheid.

De Molenmuis bestaat uit:

- een knuffelmuis
- het speciaal voor het project ontwikkelde prentenboek De Molenmuis van Tjibbe Veldkamp (tekst) en Hans Prij (illustraties).
- een levend prentenboek
- het speel-ontdekboek
- een handleiding voor de leerkracht
- molenbezoek of boekenpretcollectie

Doelen

- De leerlingen breiden hun woordenschat uit.
- Bij het werken met het prentenboek en het speel-ontdekboek komen de aspecten van beginnende geletterdheid zoals boekoriëntatie, verhaalbegrip en functies van geschreven taal aan de orde. De leerlingen leren:
  - de inhoud van een boek te voorspellen aan de hand van de omslag (voorkennis activeren)
  - dat verhalen een opbouw hebben
  - halverwege het verhaal het verdere verloop te voorspellen
- De leerlingen leren de verschillen tussen vroeger en nu en ze ontdekken dat hun omgeving verandert of veranderd is.
- De leerlingen ontdekken hoe de molen in hun eigen omgeving werkt.

Opzet en tijdsinvestering

Het project De Molenmuis bestaat uit drie stappen (het aantal uren is een indicatie):

1. Introductie met aandacht voor beleving 5 uur
2. Aan de slag met De Molenmuis en het speel-ontdekboek 10 uur
3. De molen in de buurt bezoeken en beleven 1,5 uur

U kunt zelf bepalen of u de stappen in deze volgorde zet. Per stap worden er diverse mogelijkheden aangereikt. Ook daar kunt u zelf een keuze in maken. De activiteiten die gemerkt zijn met een * worden als zeer gewenst gezien het bezoek aan de molen.

De Molenmuis in de jaarplanning

De Molenmuis is door de pilotscholen als project van twee of drie weken ingepast in de jaarplanning. Dit is een manier hoe u het project kunt gebruiken in de klas. Als uw school een techniekschool is of techniek in uw schoolbeleid heeft staan sluit het project ook bij uw school aan. In het Molenmuisproject wordt namelijk aandacht besteed aan de technische aspecten van de molen. U kunt er ook voor kiezen om in alle groepen aandacht te besteden aan de doorgaande leerlijn erfgoededucatie. Alle groepen werken dan twee weken projectmatig. De Molenmuis kan in twee weken goed uitgevoerd worden.

Het lespakket mag op school blijven en kan daardoor ook volgende jaren worden gebruikt.

Alleen voor het molenbezoek moet u zich jaarlijks opgeven via het Cultuurmenu.

Mocht u vragen hebben over het gebruik van het project dan kunt u altijd contact opnemen met de afdeling erfgoededucatie van K&C via (0592) 366 999

Les 1 – De introductie: Aandacht voor beleving

In groep 1 en 2 van de basisschool wordt het verleden geïntroduceerd bij de kleuters. Het gevoel voor de beleving van het verleden is hierbij erg belangrijk. De mogelijkheden die in stap 1 worden aangereikt hebben een meerwaarde binnen het project en worden dus aangeraden, maar zijn niet noodzakelijk.

Mogelijkheden introductie erfgoed

- Met een 'tijdmachine' laten zien dat de leerkracht er opeens anders uitziet. De leerkracht stapt met eigentijdse kleding in een grote doos of verdwijnt even en komt er met kleding van vroeger weer uit.
- Een oudere inwoner ((over)grootvader of moeder) uitnodigen en laten vertellen over vroeger. Dit kan goed aan de hand van voorwerpen die te maken hebben met thema's in het boek: wonen (bijv. slapen: ouderwetse kruik), voedsel (bijv. meel van de molen), kleding (klompen, schort, muts, kriebelondergoed). Benoem die voorwerpen ook door aan te wijzen, door te laten vertellen hoe je het voorwerp gebruikt of wat eigenschappen zijn, door gele plakbriefjes met de woorden.
- Vraag de kleuters foto's of ansichtkaarten of boeken met afbeeldingen van vroeger mee te nemen, toen hun (over)grootouders klein waren en van zichzelf. Maak een fotomuur, elk kind krijgt een achtergrond om de foto's op te plakken. Zien ze verschillen?
- Laat kleuters voorwerpen van vroeger meenemen, bijv. een koffiemolen, een lei met griffel, een leesplankje, een olielampje. Maak een tentoonstellingstafel met opschriften bij de voorwerpen en eigendomskaartjes (net als in een museum).

Gerichte erfgoedactiviteit *

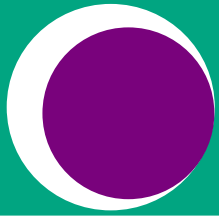
Activiteit: Gebruiksvoorwerpen van vroeger en nu vergelijken

Doelen: Kleuters ervaren dat er nu andere gebruiksvoorwerpen zijn dan vroeger

Duur: 15 minuten

Lesmateriaal: aantal oude gebruiksvoorwerpen: koffiemolen, lei, petroleumstel
aantal nieuwe gebruiksvoorwerpen: koffiezetapparaat/ senseo, schriftje, fornuis (keuken van de school). Indien geen echte voorwerpen beschikbaar zijn, kan worden volstaan met goede afbeeldingen. Tip: vraag bij een antiekwinkel enkele spullen te leen of vraag (over)grootouders van kleuters.

- Bespreek met de kleuters de oude voorwerpen. Waar zouden ze voor gebruikt zijn vroeger?
- Welk voorwerp van nu zou erbij horen?
- Zorg voor koffiebonen en laat de kleuters ook even malen.
- De (erfgoed) woordenschat kan worden uitgebreid met:
Malen, koffiebonen, koffiemolen, petroleum, lei, griffel, fornuis.

De introductie van het prentenboek

Mogelijkheid 1

Verstop een nepmuisje (een beetje natgemaakt) ergens in het lokaal, de leerkracht maakt piepgeluidjes. De kleuters gaan op zoek naar de muis. Als de muis is gevonden vertelt de muis (= leerkracht) dat hij op zoek is naar een lekker warm plekje en dat hij honger heeft. De kleuters bedenken een plannetje. Wat zou de muis willen eten? En waar kan de muis wonen? Extra leuk wordt het als de leerkracht een molen heeft gemaakt die met een deurtje open kan. De muis vertelt dan dat hij in de molen gaat wonen. Daar is het lekker warm. Een van de kleuters mag de muis in de molen zetten. Maak nu de overgang naar het prentenboek. Laat de voorkant van het boek zien, zien de kleuters het muisje? Waar zou het verhaal over gaan? Het voorlezen kan beginnen!
Tip: de muis en de molen kunnen gebruikt worden op de verteltafel bij De molenmuis, die u samen met de kleuters kunt maken. Zie hiervoor ook bladzijde 8.

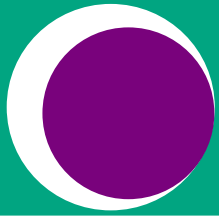
Mogelijkheid 2

Laat een afbeelding van een molen zien. Stel vooraf open vragen en geef feedback op de door kinderen gebruikte woorden. Erfgoedwoordenschat is voor hen nieuw en niet gemakkelijk. Uit onderzoek in Hoogeveen komt wel naar voren dat kinderen door hun betrokkenheid de woorden goed oppikken. Hoe ziet een molen eruit? (open vraag) Wat weten de kleuters van een molen? Wie woont en werkt er in de molen? Vertel dat u een mooi verhaal kent over een muisje dat koud en nat is geworden en een lekker warm plekje zoekt om te slapen. Het muisje gaat naar de molen. Het verhaal van het muisje staat in een prentenboek. Laat de voorkant van het boek zien en laat de kinderen nog eens benoemen wat ze zien. Zie verder introductiemogelijkheid 1.

Mogelijkheid 3

Maak van de muis uit het speel-ontdekboek een stokpopje door de afbeelding op dik karton te plakken en uit te knippen, maak een opening voor de tong en laat de muis de tong uitsteken naar de kleuters. De leerkracht vraagt de muis waarom hij de tong uitsteekt. De muis: 'Ik ben heel slim en dapper. Ik heb een lekker warm plekje in de molen gezocht om te wonen. Maar de molenaar wilde me weggagen. De molenaar haalde de poes. De poes wou me pakken. Ik was niet bang. Maar ik heb iets bedacht. En ... ik heb mijn tong uitgestoken naar de poes.' Willen de kleuters weten hoe het verder gaat met de muis? Maak nu de overgang naar het boek. Zie verder introductiemogelijkheid 1.

Speel-ontdekboek: blad 6

Stap 2 - Aan de slag met het prentenboek en het speelontdekboek

De Molenmuis en de inrichting van de klas

Om de kleuters in de stemming te brengen is het leuk om de klas in te richten voor het project. Dit kan bijvoorbeeld met raamschilderingen en een speciale projecthoek.

Verteltafel

Maak samen met de kleuters een verteltafel.

Benodigheden:

- Lichtblauw kleed (water) groen kleed (land) als ondergrond op de tafel
- Molen (zelfgemaakt van kosteloos materiaal, doos of koker)
- Nepmuis
- Klein jasje (of lapje stof) als slaaplekje voor de muis
- Graankorreltjes
- Meel
- Zakjes voor het meel
- Poppetjes (molenaar en meid)
- Poes en hond (knuffels)
- Bezem voor de meid
- Huisjes en bomen voor de omgeving van de molen

Tip: Bij alle attributen kunnen woordkaartjes worden gelegd.

Tip: vertel het verhaal van De molenmuis een keer m.b.v. de attributen van de verteltafel. Daarna kunnen de kleuters het verhaal ook naspelen. Stimuleer het gebruik van de dialogen uit het boek.

Met kleuters een verhaal over de muis maken (verhalend ontwerpen)

Mogelijkheid 1

De leerkracht zet een nepmuisje heel hoog op een kast of in een raamkozijn.

De leerkracht legt op haar tafel etenswaren neer, waar aan geknabbeld is, bijv. een biscuitje of reep.

De kleuters ontdekken de muis de volgende dag. De vraag is: hoe krijgen we de muis naar beneden. De kleuters bedenken een plan. Bijv. het idee om de muis op te vangen met een handdoek. De leerkracht laat zien dat de muis aan het eten heeft geknabbeld. De muis heeft honger. De kleuters zoeken een goed plekje voor de muis en geven hem elke dag een beetje eten in een bakje. U kunt de verhaalepisoden op de foto zetten. Met de foto's en de tekst die de kleuters hebben bedacht wordt een nieuw prentenboek gemaakt. Kleuters vinden het fantastisch om uit een zelfgemaakt boek voorgelezen te worden of er zelf in te lezen. De verhaallijn hebben ze zelf bedacht. Dat helpt bij het 'lezen'.

Mogelijkheid 2

De leerkracht vraagt de molenaar een brief te schrijven aan de klas of schrijft zelf een brief van de molenaar (verhalend ontwerp). Denk daarbij aan het adres, de postzegel en de afzender. Lees de envelop voor en daarna de tekst. De molenaar heeft een probleem: er verdwijnt meel uit de molen. De mensen willen graag pannenkoekenmeel bij hem kopen maar iedere keer is er meel verdwenen uit de zakken. En hij heeft muizenkeuteltjes gezien in de molen. Kunnen de kleuters hem helpen?

De kleuters bedenken allerlei oplossingen: bijv. vang de muizen met een net en zet ze naar buiten of plak plakband voor een muizenholletje. De kleuters schrijven/tekenen een brief aan de molenaar. Er komt weer een brief van de molenaar met de vraag: mogen de muizen bij jullie in de klas wonen. Dan gaan de kleuters aan de slag om voor de muizen een holletjes te maken en mini-molentjes om in te wonen. Ook hiervan kan een fotoboek worden gemaakt.

Overige activiteiten

Het prentenboek nodigt uit tot allerlei verwerkings- en spelsuggesties zoals:

- Muizen maken van klei, met een veter als staartje en een kralen als oogjes
- Molentjes maken van divers materiaal, bijv. een ligadoos, met wieken die kunnen draaien m.b.v. een splitpen. Geef tijdens het bouwen aandacht aan het benoemen van de onderdelen zoals de wieken.
- Een winkeltje inrichten waar zakjes meel (o.a. pannenkoekenmeel) en graan worden verkocht.
- Een verkleedhoek met kleren van vroeger inrichten. Benoem de kleren. Geef accent aan de basiswoorden waarvan je wilt dat elk kind ze leert zoals klompen, kiel.
- Spel: 'Zo gaat de molen' in het speellokaal in tweetallen. (Twee kleuters staan tegenover elkaar). Als de wieken heel hard hebben gedraaid maken de kleuters een poortje met hun handen hoog in de lucht (de molen). De leerkracht gaat langs de groepjes en vraagt: 'Piep, ik ben een oude en natte muis: mag ik bij jullie in de molen wonen?' Of 'Piep, ik heb honger en ben moe, mag ik bij jullie in de molen wonen?' De kleuters reageren en sluiten het muisje op in de molen. Daarna ontsnapt de muis weer en probeert het ergens anders.
- Een voeldoos rond laten gaan in de kring met een muisje en graankorrels en wat meel. Wat voelen de kleuters?
- Vervolgverhaal bedenken met de kleuters: boek eindigt met de vraag: wat gaat er gebeuren als de muis opnieuw zijn tong uitsteekt? Goed voor het actief aan de slag zijn met de verhaallijn.
- Het uitspelen van het verhaal. Er zijn 5 personages: de muis, de molenaar, de meid, de poes en de hond.

Benodigdheden:

- een jas voor de muis om in te gaan slapen
- een pet, colbertjasje en klompen voor de molenaar
- een wit mutsje, zwarte rok en blouse en klompen voor de meid
- maskers of hoofdbanden met oren en andere kenmerken van muis, poes en hond
- zakken meel en een bezem

Werkwijze: de leerkracht leest het verhaal voor en ondertussen spelen de kleuters het verhaal uit. De leerkracht geeft tijdens het voorlezen instructies aan de kleuters (bijvoorbeeld: daar komt de muis aan trippelen, toe maar muis, kruip maar in de jas en ga maar lekker slapen etc.). Hiermee stimuleert u de passieve woordenschat. Als de kleuters het verhaal heel goed kennen kunnen ze ook de dialogen uit het boek gebruiken en daarmee nieuwe woorden actief gebruiken. De leerkracht hoeft dan minder aanwijzingen te geven. De muis komt aan bij de molen (muurschildering of grote doos met wieken). De kleuters laten zien dat de poes de muis wegjaagt en dat de hond de poes verjaagt. En wat gaat er dan gebeuren? U kunt taalzwakkere kleuters vooraf op hun rol voorbereiden, zodat ze goed voorbereid kunnen spelen.

Gerichte taalactiviteit met het prentenboek: boekoriëntatie en verhaalbegrip

- Activiteit:** Oriënteren op het boek De Molenmuis als start voor herhaald voorlezen.
- Doelen:** Kleuters weten dat verhalen een opbouw hebben.
Ze kunnen aan de hand van de omslag van een boek de inhoud van het boek al enigszins voorspellen. Ze kunnen halverwege het verhaal voorspellingen doen over het verdere verloop.
- Duur:** 3 x 20 minuten (met de hele groep, kleine groepjes en weer met de hele groep).
- Lesmateriaal:** Prentenboek De Molenmuis, speel-ontdekboek
De Molenmuis is een boek met een duidelijk begin (muis zoekt huis) en een eind (muis heeft huis). Maar daar tussen in gaat het in duidelijke te onderscheiden passages steeds fout: de molenaar moet het graan malen. De muis stoort. De molenaar bedenkt een slimme oplossing om de muis weg te jagen. Maar de muis is slimmer. Het woord 'achter' komt in dit boek erg vaak voor. Iedereen rent achter elkaar aan. Als het helemaal mis gaat, helpen ze elkaar.

Tips voor activiteiten

- Lees na de introductie en het bekijken van de voorkant van het boek, de titel en de tekst op de achterkant. Laat drie kleuters een rol spelen (de muis, de poes en de hond). De kleuters laten zien dat de poes de muis wegjaagt en dat de hond de poes wegjaagt. En wat gaat er dan gebeuren? Daarmee maakt u de inhoud ook toegankelijk voor taalzwakkere kleuters.
- Kijk nog eens samen naar de voorplaat. Stel luistervragen voor het lezen, bijvoorbeeld: Waarom ging de muis naar de molen toe? Wat zou het muisje in de molen kunnen eten, denk je? Wat zal de molenaar doen als hij de muis ziet? Mag de muis in de molen blijven wonen? Waarom denk je dat?
- Halverwege het voorlezen komt u bij de passage: 'Ik ben toch het slimst. Hij maakte de meid aan het schrikken'. Dan lijkt alles opgelost. Maar de muis steekt zijn tong weer uit op de volgende bladzij. Wat gebeurt er dan? Laat de kleuters raden.
- Door de platen te kopiëren kunt u kleuters passages op volgorde laten leggen. Ook hierdoor ontstaat verhaalbegrip. U kunt kleuters het verhaal na laten spelen. U kunt kleuters 's morgens vroeg een foto geven. Jij bent vandaag de Molenmuis, de hond of de meid. Andere kleuters mogen dan vragen stellen als: Wie ben je? Als u voorleest mag het desbetreffende kind zeggen wat het gaat doen. Bijvoorbeeld u leest: *Toen stak het muisje zijn tong uit naar de poes.* U vraagt: Poes, (kind met foto poes) wat ga jij nu doen?

Speel-ontdekboek: blad 1 en blad 2 a en b

Herhaald interactief voorlezen

- Met de hele groep: praten over de Molenmuisplaten, vragen stellen, kleuters laten reageren.
- Voorlezen in kleine groepen om ook stille en taalzwakkere kleuters de kans te geven te reageren. Feedback geven op de reacties.
- U kunt de prenten van het boek kopiëren en met een verhaaltheatertje presenteren.
- Zet het boek ook in de leeshoek, zodat kleuters zelf gaan 'voorlezen' aan elkaar of aan knuffels.
- Na herhaald voorlezen krijgen kleuters niet alleen oog voor de verhaallijn, maar ook voor herhalingen in de tekst. Ze kunnen dan bepaalde teksten voorspellen. Een belangrijk aspect van beginnende geletterdheid. De volgende zinnen komen meermalen voor: *De molen moest draaien, want het graan moest gemalen, want de stad wilde meel. Heel slim, maar ik ben slimmer.*
- U kunt de prenten van het boek printen op A3-formaat en gebruiken in een vertelkastje (kamishibai).

Speel-ontdekboek: blad 5

Gerichte taalactiviteit: verhaalbegrip

Activiteit: Terugvragen van het prentenboek na het voorlezen

Doelen: Taalzwakke kleuters weten het verloop van het verhaal te verwoorden aan de hand van gerichte vragen.

Duur: 15 minuten in kleine groepjes; leerkracht bespreekt met de kleuters (een deel van) het verhaal m.b.v. onderstaande vragen. Deze activiteit kan ook klassikaal in de kring worden gedaan.

Lesmateriaal: Prentenboek De Molenmuis, vragenlijst in de handleiding, speelontdekboek

Vragen die daarbij gesteld kunnen worden:

1. Waarom ging de muis naar de molen toe?
2. Wat ging de muis in de molen eten?
3. Waar ging de muis in de molen slapen?
4. Waar kan de muis zich verstoppen in de molen? Zie jij verstoppelkjes?
5. Waarom klimt de muis in de wieken van de molen?
6. Wat zegt de meid tegen de hond, denk je?
7. Wat gebeurt er als de Molenmuis, de kat en de hond op de zakken meel vallen?
8. Wat beloven de Molenmuis, de poes, de hond en de meid aan de boer?
9. Wat gebeurt er als de muis zijn tong weer uitsteekt?

Speel-ontdekboek: blad 6

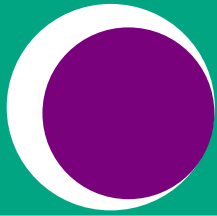
Gerichte taalactiviteit met (erfgoed)woorden *

Activiteit: Erfgoedwoordenschat.

Doelen: Kleuters leren nieuwe erfgoedwoorden die ze actief gaan toepassen.

Duur: 15 minuten per keer.

Lesmateriaal: Prentenboek, speel-ontdekboek, woordenschatkaartjes (bijlage 2)

Woordenschatontwikkeling

- Nieuw woorden en erfgoedwoorden kunnen verduidelijkt worden op diverse manieren: uitbeelden, foto's of voorwerpen tonen, door omschrijvingen.
- Nieuwe woorden bekijken als ze in betekenisvolle activiteiten zoals zingen, uitspelen, knutselen, spelen met de vertelafel herhaald worden aangeboden

Tips

- Selecteer tijdens de voorbereiding de woorden waar u extra aandacht aan wil besteden voor de woordenschatontwikkeling:
Er zijn kernwoorden, die onmisbaar zijn voor het verhaalbegrip. Bijvoorbeeld: *de knecht, de meid, het graan, malen, gemalen, de molenaar, de kiel, de klompen, het mutsje, de wieken, de olielamp, de molensteen, de takel, takelen, de bezem.*
Begrippen als: *snel-snel-snelst, slim-slimmer-slimst.*
Bij verschillende erfgoedwoorden zijn woordenschatkaartjes gemaakt. Zie bijlage 2.
- Maak gebruik van een woordweb, de lettermuur en rubriceoefeningen: vroeger en nu, groot of klein en wat hoort bij de molenaar en wat hoort bij de meid?
- Controleer of alle kleuters de basiserfgoedwoorden hebben geleerd en ook actief kunnen gebruiken.
- In Hoogeveen is een kwartetspel en een memory ontwikkeld met de woorden uit het boek. Als u een kwartet of memory kunt bemachtigen, kunt u woorden als muis, molensteen, pet, klomp op een veelzijdige manier inoefenen met de kinderen. U kunt ook zelf een kwartet of memory maken.
- Laat kinderen verwoorden wat ze gaan doen bij de bladen van het speel-ontdekboek: voor ze eraan beginnen, tijdens het 'werken' en na die tijd.

Het levend prentenboek

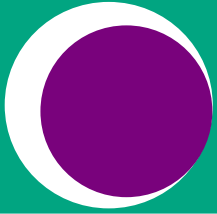
Het afwisselend bezig zijn met het boek en het levend prentenboek levert een sterke bijdrage aan de woordenschatontwikkeling. Het visualiseren van de handelingen versterkt het verhaalbegrip, vooral bij taalzwakke kleuters. U kunt het boek met het digibord laten zien, maar ook kinderen in tweetallen de kans geven het boek te bekijken achter de computer.

Uit onderzoek van de Universiteit Leiden is bekend dat geanimeerde prentenboeken een sterke bijdrage kunnen leveren aan de woordenschatontwikkeling. Als kleuters een paar keer een verhaal hebben gezien, met bewegende beelden en geluid, leren ze wel vijf à zes nieuwe woorden in een half uur. Dat is beduidend meer dan het gemiddelde van twee à drie woorden per dag. (Taallijn VVE-www.taallijn.nl)

Speel-ontdekboek: blad 3 a, b en c
blad 12

Uitleg Speel-ontdekblad 3

Deze bladen vragen om een inleidende activiteit die in de kring kan plaats vinden. Gebruik de woordenschatkaartjes (deze staan in bijlage 2) met de woorden die beginnen met 'm'. Laat de kleuters benoemen wat er op de plaatjes staat. Horen ze welke letter er vooraan staat bij elk woord? Hoe ziet die letter er uit? Kunnen ze nog meer woorden bedenken die met de 'm' beginnen? Er kan gebruik gemaakt worden van het prentenboek. Door bepaalde bladzijden te laten zien, kunnen kleuters 'zoeken' naar woorden met een 'm'.

Aansluitend kan er door de kleuters van groep 2 gestempeld worden op blad 3a. Zij gaan 3 woorden stempelen die met de 'm' beginnen. De kleuters van groep 1 gaan blad 3c maken. Zij moeten de 'm' zoeken in allemaal woorden bij elkaar en 3 dingen die ook met de 'm' beginnen, tekenen op hun blad. Vervolgens is er de mogelijkheid deze activiteit ook voor de letter 'k' te doen.

Gerichte techniek en erfgoedactiviteit *

- Activiteit:** Techniek
- Doelen:** Kleuters leren dat de wind een molen kan laten draaien.
Kleuters leren dat de wieken op de wind moeten staan om te kunnen draaien.
- Duur:** 15 minuten in de kring
- Lesmateriaal:** Prentenboek, stroopdoos (liefst groot) of andere conische doos, een windmolentje, speel-ontdekboek.

Met deze activiteit maken de kleuters actief kennis met windkracht en ervaren dat het nodig is om de wieken van een molen soms te verplaatsen om toch meel te kunnen maken. Deze activiteit vraagt enige voorbereiding.

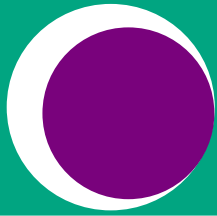
Tips voor activiteiten:

- Maak een gat in de onderkant van de doos. Draai hem om en steek de windmolen er door. Zo ontstaat er een simpele vorm van een molen. Zet deze molen midden in de kring. Richt de wieken naar een bepaalde kant. Vraag aan 1 kind in de kring dat naar de achterkant van de molen kijkt, om de molen al blazend vanaf de plaats te laten draaien. Lukt het? Waarom niet? Wat kunnen we doen om er voor te zorgen dat hij/zij hem wel kan laten draaien? De molen draaien. Ga dat meerdere keren met de kleuters doen. Laat de plaat van het prentenboek zien waarop de hele molen te zien is. Hoeveel wieken heeft de molen? Zijn de wieken groot? Vertel dat de molenaar op de molen ook die grote wieken naar de wind moet zetten. Dat gaat best moeilijk, hij moet dat de hele bovenkant van de molen; de kap (wijs aan op de plaat) draaien. Daar heeft hij een wiel voor waar hij aan kan draaien, dat moet met de hand gebeuren (laat dit rad zien in het prentenboek). Bij sommige molens ziet dat wiel er zo uit, en bij andere ziet het er iets anders uit.
- Zet het molentje op een plekje waar kleuters het zelf ook nog eens kunnen proberen.
- Maak met de kleuters een molen zoals deze als werkactiviteit.

Speel-ontdekboek: blad 4 a,b en c

Gerichte techniek en erfgoedactiviteit *

- Activiteit:** Techniek
- Doelen:** Kleuters leren dat tandwielen iets kunnen laten bewegen.
Kleuters leren hoe meel wordt gemalen met stenen
- Duur:** 20 minuten in kleine groepjes
- Lesmateriaal:** Prentenboek, speel-ontdekboek, woordenschatkaartjes (bijlage 2)

Als de kleuters de molen bezoeken zullen ze in aanraking komen met de vele tandwielen die in de molen zichtbaar zijn. Om te begrijpen dat die tandwielen nodig zijn om meel te kunnen malen, is het belangrijk om deze activiteit voorafgaande aan het bezoek aan de molen te laten plaatsvinden. Maalstenen zijn niet in alle molens heel duidelijk zichtbaar.

In sommige molens zijn er losse aalstenen te zien, net als in het prentenboek. Het is dan ook goed om de kleuters het principe van het malen van de korrels tussen twee maalstenen te laten ervaren.

Tips voor activiteiten:

- Ontdek met kleuters hoe tandwielen in een fietsbel draaien. Vertel kleuters dat er in de molen ook heel grote tandwielen zijn. Van hout. En dat zij ook vast zullen ontdekken hoe die tandwielen draaien. Verzamel meerdere voorwerpen die bewegen door middel van tandwielen. Denk aan een klok, de fietsbel, de fiets, etc. Bekijk de verschillende tandwielen met de kleuters. Welke verschillen zien ze?
- Zorg voor meerdere stenen in de klas, een grotere platte steen en een kleinere steen. Gebruik de grotere platte steen als 'ligger' en de kleine als 'loper'. Door wat graan op de onderste steen te leggen en er met de kleine steen overheen te wrijven, ontstaat er meel. Leg de kleuters uit dat de molenstenen net zo werken. De onderste ligt stil, de bovenste draait.
- Geef alle kleuters twee stenen en een rozijntje of leg dit neer in een hoek zodat kinderen er beurtelings mee aan de slag kunnen. Leg de rozijn tussen de stenen en draai de bovenste steen. Wat gebeurt er?
- Waar zitten de tanden aan het tandwiel? Laat de kleuters ze aanwijzen in het boek en aan de voorwerpen die in de klas zijn.
- Bekijk de maalsteen samen (plaat in het prentenboek). Vertel dat de mooie gebogen lijntjes erg belangrijk zijn bij de maalsteen. De molenaar moet soms de maalsteen weer scherp maken, dan hakt hij al die lijntjes er weer mooi in.
- Gebruik de woordkaarten tandwiel en maalsteen om de woorden aan te leren.
- Er zou gebruik gemaakt kunnen worden van de koffiemolen (indien aanwezig op school). Daarmee kan goed worden laten zien wat er gebeurt met 'malen'. Met een koffiemolen kunnen ook graankorrels worden gemalen.
- Besteed ook aandacht aan de molenaar die een zak vastknoopt aan een touw. Waar gaat dat touw naartoe? De zak kan net naar boven zijn gehaald door het luik, of juist weer naar beneden moeten. Leg uit dat de zak kan worden getakeld doordat de tandwielen draaien.

Gerichte sorteer en erfgoed(woordenschat)activiteit *

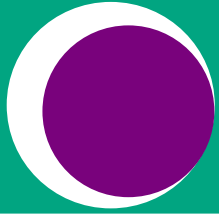
Activiteit: Sorteren van meel van grof naar fijn, meelsoorten herkennen.

Doelen: Kleuters leren dat verschillende meelsoorten verschillende structuren hebben en allemaal anders aanvoelen. De kleuters kunnen de meelsoorten van grof naar fijn sorteren. De kleuters ervaren wat zeven is en weten dat dat ook in de molen gebeurt.

Duur: 20 minuten in kleine groepjes

Lesmateriaal: Verschillende meelsoorten (plaatselijke bakker vragen) meerdere zeven, grove en fijne, opvangbakjes, speel-ontdekboek.

Met deze activiteit gaan de kleuters aan de slag met verschillende meelsoorten. Ze gaan kijken hoe het meel eruit ziet en ze ervaren dat de molenaar ook meel zeft om verschillende soorten meel voor de bakker te maken.

Tips voor activiteiten:

- Laat de kleuters zelf grof volkoren meel zeven. Wat houden ze over in de zeef? Wat ligt er in de bak? Vertel dat de molenaar in de molen ook het meel kan zeven zodat hij het juiste meel aan de bakker kan leveren.
- Laat de kleuters zelf voelen aan verschillende soorten meel. Laat ze de soorten sorteren op grof naar fijn. Zorg dan wel voor meerdere soorten meel.
- Praat met de kleuters over wat de bakker zou kunnen bakken van het grove meel en wat van het hele fijne? Wat voor broodjes eten de kleuters vandaag? Wie heeft er brood mee? Zullen we eens kijken van welk meel jouw broodje is gemaakt?
- Wat wordt er nog meer van meel gemaakt? (pannenkoeken)

Speel-ontdekboek: blad 7 en blad 8

Gerichte taalactiviteit met de praatplaat Bij de bakker in het speel-ontdekboek

- Activiteit:** Uitbreiding woordenschat(school en thuis) met praatplaat en bezoek bakker (thuis).
Doelen: Kleuters leren nieuwe woorden over brood bakken en de bakker en leren die woorden actief te gebruiken bij het bezoek aan de bakker.
Duur: 3 x 20 minuten (met de hele groep, kleine groepjes en weer met de hele groep).
Lesmateriaal: Praatplaat in speel-ontdekboek.

Tips voor activiteiten:

- Maak een verteltafel met meel, aren, zakken, deeg (bloem, gist, boter, water, zout), broodvorm, deeghaken, koek, koekjes. Laat kleuters voorwerpen aanwijzen(passieve woordenschat).
- Als het speel-ontdekboek met de praatplaat mee naar huis is, kunt u op de woordmuur de lekkere dingen van de bakker, zoals afgebeeld op de praatplaat, terug laten komen met het woord er naast. Helemaal mooi is het als u elke dag van de week een proefwoord hebt. U neemt een croissantje mee, zorgt er voor dat woord plus plaatje op de woordmuur komen en kleuters mogen allemaal een hapje proeven. Laat kleuters vertellen wat ze proeven en wat ze lekker vinden (actieve woordenschat).
- Op de praatplaat zien de kleuters een klein stukje van het proces van deeg maken en brood bakken. Het zou mooi zijn als u de aar, de graankorrels en het meel zou kunnen laten zien, evenals het deeg en het broodje. Kleuters kunnen de voorwerpen op volgorde leggen. Tegenwoordig maken bakkers vaak geen deeg meer. Ze bakken in dat geval alleen vorgebakken brood af. Dat brood zorgt er wel voor dat het lekker ruikt in de winkel van de bakker.
- Er zijn ouders die zelf brood bakken. Misschien willen zij laten zien hoe ze deeg maken en brood bakken. Geen betere manier om woorden te onthouden als je er de heerlijke geur bij krijgt. In het speel-ontdekboek staat de suggestie om in de klas pannenkoeken te bakken van het meel uit de molen. Hierbij kunt u gebruik maken van een gourmetstel.

Speel-ontdekboek: blad 7 en blad 8

Gerichte taal en knutselactiviteit

- Activiteit:** Een meelzak maken.
- Doelen:** Kleuters ervaren van welke materialen de zakken van de molen die zij bezoeken gemaakt zijn.
Kleuters weten wat er op de zakken staat en waarom (beginnende geletterdheid en kennis van erfgoed).
- Lesmateriaal:** Witte of bruine papieren zakken, bruine papiersnippers of jutestukjes, zwart papier, letterstempels, zwart inktkussen, speelontdekboek.

Deze activiteit kan het beste na werkblad 9 worden gedaan aangezien dit een verdere verwerking kan zijn. De papieren zakken kunnen worden beplakt met de snippers papier of stukjes jute. Als de zak helemaal beplakt is kan er op zwart papier een molen worden getekend (wit potlood!) en uitgeprikt. Deze kan op de zak worden geplakt en vervolgens kan er een naam op worden gestempeld.

Tip voor thuis:

plastic of papieren zakken "lezen". Vraag aan ouders plastic zakken mee te geven met een naam van de winkel en het liefst een afbeelding waaraan je kunt zien waar de zak vandaan komt. Door deze activiteit gaan ouders ook met hun kinderen zakken lezen en kunt u op school dit ook af en toe oefenen. Kinderen leren tevens dat de zakken vroeger anders waren dan nu. Ze kenden toen nog geen plastic.

Speel-ontdekboek: blad 9

Gerichte reken en erfgoedactiviteit *

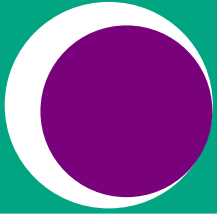
- Activiteit:** Wegen met graan
- Doelen:** Kleuters leren m.b.v. een weegschaal aan te geven of iets meer, minder of evenveel weegt.
- Duur:** 20 minuten in kleine groepjes
- Lesmateriaal:** Prentenboek, Speel-ontdekboek, woordkaarten (bijlage), weegschaal met gewichtjes, graan, schepje en eventueel zakjes, speel-ontdekboek.

Wanneer de kleuters in de molen zijn, zullen ze ervaren dat de molenaar het graan maalt m.b.v. de molen en dat het meel in zakken wordt gedaan. Deze zakken worden gewogen op een weegschaal. Deze activiteit is bedoeld om de kleuters te laten ervaren wat wegen is, wat is evenwicht, zwaarder, lichter, meer, minder en evenveel? In het speel-ontdekboek is werkblad 10 opgenomen, deze kan als verdere verwerking dienen.

Tips voor activiteiten:

- Gebruik het prentenboek en laat zien dat de molenaar met zakken bezig is. Zijn die zakken zwaar denk je? Of zijn ze licht? Wat zit er in? Moet de molenaar sterk zijn? Vertel dat de molenaar de zakken moet wegen in de molen.

- Praat met de kleuters over 'wegen'. Neem een klerhanger als weegschaal of gebruik een echte en hang verschillende voorwerpen er aan. Wat denken de kleuters dat zwaarder is? Leg bijvoorbeeld in de kring een heleboel verschillende voorwerpen, licht en zwaar. Laat kleuters kiezen welk voorwerp er voor kan zorgen dat de weegschaal in evenwicht komt of laat juist iets kiezen wat zwaarder is.
- Met een weegschaal met gewichten is het leuk om de kleuters te laten uitzoeken hoeveel graan er op moet om de weegschaal in evenwicht te krijgen als er aan de ene kant een gewicht staat.
- Is er geen weegschaal? Maak dan een weegschaal met een klerhanger en twee bakjes of mandjes er aan. Met deze weegschaal kunnen de kleuters ook kijken of ze het in balans kunnen krijgen. Hang de klerhanger dan wel ergens aan een haakje.
- U kunt ook een opdracht geven, bijvoorbeeld: vul drie zakjes met graan dat net zoveel weegt als dit gewichtje.

Speel-ontdekboek: blad 10

Spelen en knutselen

- Er kunnen molens gemaakt worden van onder andere melkpakken of stroopdozen. De wieken kunnen draaiend gemaakt worden m.b.v. splitpennen.
- Met de muis en zijn tongetje uit het speel-ontdekboek kunt u ook een vorm van stokpop (bijv. bevestigen op een koker of een houten stokje) knutselen. Een kind kan vingerpoppjes maken met hulp van de tekening in het speel-ontdekboek, geef het kind de kans om zich even de muis te voelen en zijn tong uit te steken. De muis kan gemaakt worden van verschillende materialen.
- Als u de kans heeft om een takel op te hangen in het fietsenhok of aan een boom, dan kunt u de kleuters laten ontdekken hoe het takelen gaat van steeds zwaardere zakken. Vertel dat de molenaar ook zo'n takel heeft. Bekijk de plaatjes nog eens in het boek. Moet een molenaar hééééééél sterk zijn om de zakken te takelen? Laat kleuters de antwoorden bedenken en ontdekken of ze gelijk hebben door de molenaar te vragen tijdens het bezoek in stap 3. Zet die vraag op een strook of in een notitieboekje en noteer met de kleuters het antwoord bij het bezoek. Lees de vraag daarna nog een aantal keren voor en het antwoord ook. Laat kinderen dat ook zelf doen in tweetallen.
- Doe in de zandtafel geen zand maar graankorrels. Laat de kleuters er mee spelen. Eventueel een speelgoed muis er in is een mogelijkheid.
- U kunt muizen maken van allerlei materialen, bijvoorbeeld klei of vouwblaadjes.
- Oefen met de liedjes in de docentenhandleiding. Het is leuk als kleuters deze kunnen zingen bij het bezoek aan de molen.
- De te bezoeken molen kan worden verkend door het maken van de puzzel in het speel-ontdekboek.

Speel-ontdekboek: blad 11

Gerichte activiteiten met taal, muziek en beweging

- Activiteit:** Liedjes en versjes leren.
- Doelen:** De kleuters kunnen een liedje of versje opzeggen of zingen.
De kleuters kunnen de bewegingen mee doen die bij een liedje of versje horen.
- Duur:** 10 minuten per liedje of versje
- Lesmateriaal:** teksten van liedjes en versjes
Mocht u de liedjes niet kennen, dan kunt via www.youtube.com de melodietjes beluisteren.

Een beweegliedje: Zo gaat de molen!

Laat de kleuters in tweetallen kruislings beide handen vast houden. Draai samen in het rond en zing het versje.

*Zo gaat de molen!
Zo gaat de molen, de molen, de molen,
Zo gaan de wieken, de wieken !*

Een beweegversje: Ik ben een molen. (Delia Bremer)

Draai met beide armen in het rond. Blaas heel hard en val dan op de grond.

*Ik ben een molen
soms denk ik
dat ik een molen ben
dan draai ik
rond en rond
mijn armen wijd
maar als ik te snel
met mijn wieken zwaai
gooit de wind mij
pats boem
op de grond!*

Een stapelliedje: In de molen woont een muis.

Op de wijs van In Holland staat een huis:

*In de molen woont een muis
In de molen woont een muis 2x
In de molen woont een muis ja,ja
Van je sjingela, sjingela, hopsasa
In de molen woont een muis 2x*

*En de wieken draaien rond
En de poes jaagt op de muis
En de hond die pakt de poes
En de meid die vangt de hond
En de meid schrikt van de muis.*

*Van je rennen maar, rennen maar,
rennen maar.
Van je draaien maar .....
Van je malen maar.....*

Nog een stapelliedje: De meid van de molenaar

Maak met de kleuters de bewegingen.

*Dit is de meid van de molenaar (kind wijst zich zelf aan)
Dit is het haar (kind wijst op haar)
van de meid van de molenaar
Dit is de muts (kind maakt mutsbeweging)
op het haar
van de meid van de molenaar
Dit is de muis (kind maakt trippelbeweging met twee vingers op het hoofd)
op de muts
op het haar
van de meid van de molenaar
Dit is de hand van de molenaar (kind veegt met hand de muis weg)
die de muis wegjaagt
op de muts
op het haar
van de meid van de molenaar*

Stap 3 - Het molenbezoek

Kleuters willen heel graag laten zien wat ze hebben gedaan en wat ze hebben geleerd, aan hun ouders en aan anderen. Het bezoek aan de molen in de buurt is een uitgelezen kans voor kleuters om opnieuw het verhaal te beleven, te oefenen met beginnende geletterdheid en actief erfgoedwoorden te gebruiken. Doordat ze op school gewerkt hebben aan het project zullen ze in de molen veel herkenbaars ervaren. En doordat de molenaar nauw betrokken is bij het project zal hij het bezoek aan de molen in het kader van De Molenmuis voortzetten.

Een bezoek aan de molen

De molenaar kent het boek De Molenmuis en het speel-ontdekboek. Daardoor kan hij goed inspelen op vragen van kleuters. Hij herhaalt de verschillende elementen die in het verhaal aan de orde komen en die ook verwerkt zijn op school in de molen. Om als leerkracht een indruk te krijgen van welke molen u gaat bezoeken zijn verderop de molens uitgelicht door middel van korte informatie en de praktische gegevens.

Hoe ziet het bezoek er uit

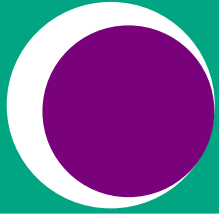
Het bezoek aan de molen is opgedeeld in 2 delen. De helft van de groep kleuters en de helft van de begeleiders, gaat direct met de molenaar mee naar boven in de molen. De andere helft doet tegelijkertijd een tweetal kleine activiteiten beneden in de molen. Bij deze activiteiten helpen de aanwezige begeleiders de kleuters. Halverwege het bezoek wordt er gewisseld. Beide onderdelen zullen ca. 30 minuten in beslag nemen, inclusief traplopen. Belangrijk is dat de begeleiders een actieve rol krijgen toebedeeld in de molen. Dat betreft de veiligheid van de kleuters in de molen en het begeleiden van de activiteiten onderin de molen waarbij de molenaar niet aanwezig is. Er zijn instructiekaarten voor de begeleiding bij de activiteiten. Als klaaropdracht is er een memoryspel van de molen en het prentenboek.

Vorbereiding van de begeleiders

Om er voor te zorgen dat alle activiteiten vlot verlopen in de molen is het van belang dat de begeleiders die mee gaan worden voorbereid. In de molen zullen zij namelijk een actieve rol hebben bij het doen van de sorteeropdrachten. Vandaar dat de instructie die bij die opdrachten hoort is opgenomen als bijlage 3, zodat de leerkracht deze door kan nemen met de begeleiders.

Attentie!

- Verdeel de groep van tevoren alvast in 2 groepen, dat scheelt tijd in de molen.
- Per 4 kleuters moet er 1 begeleider mee naar de molen. Zonder voldoende begeleiding is er helaas geen bezoek aan de molen mogelijk.
- Alleen als de onderdelen aangeduid met * zijn uitgevoerd op school zijn de kleuters goed voorbereid op het molenbezoek. Het is dus zeer gewenst om deze onderdelen van te voren te doen.
- Regel tijdig genoeg begeleiders en zorg voor vervoer naar de molen.
- Laat de kleuters voorafgaand aan het bezoek naar het toilet gaan. In niet alle molens is een toilet aanwezig.
- Zorg dat u 15 minuten voor aanvang van het programma in de molen aanwezig bent.

Korte informatie over de molen

Kijk voor meer informatie over molens algemeen in bijlage 1

Molen De Tijd in Oostendorp

De voorganger van de huidige molen werd in 1840 gebouwd en is in 1853 door brand verwoest. In 1854 liet Jan Willem Spijkerboer op de restanten van de verbrande molen de huidige molen bouwen. In 1872 kwam de molen in handen van Aalt van de Poll, die in 1899 werd opgevolgd door zijn zoon Willem. In 1927 koopt Hendrik Zoet de molen.

Na de oorlog stapt Zoet over op het malen met een hamermolen met elektromotor en werd de windmolen vanaf 1953 niet meer voor het bedrijf gebruikt. In 1964 werd de molen overgenomen door de zonen Jan en Jacob Zoet. Vanwege de slechte staat waarin de molen toen verkeerde, vroegen zij een sloopvergunning aan. Gelukkig ging de sloop niet door en volgde in 1966 een restauratie, uitgevoerd door H. de Ruiters uit Elspeet.

Helaas heeft de molen daarna nog maar een paar jaar op vrijwillige basis kunnen draaien. Door nieuwe mankementen kwam de molen weer stil te staan. In 1984 werden de neven Henk en Hendrik Zoet eigenaar van de in stechte staat verkerende molen. Eind 1984 volgde een nieuwe restauratie.

Jullie komen de korenmolen in Oostendorp bekijken.

Daar vertel ik over de molen en laat ik jullie zien hoe meel gemalen wordt en wat graan is.

Wel goed opletten en voorzichtig zijn wanneer we de trappen opklimmen.

Misschien hebben jullie het boek de Molenmuis gelezen. Er zijn boeken te leen bij de bibliotheek maar ook bij de gemeente Elburg. Hiervoor kun je Alida Achter de Molen bellen 0525 688530 of mail even.

De docenthandleiding van het project de Molenmuis is te downloaden van internet, in andere plaatsen hebben ze dit project al vaker gedaan.

http://www.kcdr.nl/onderwijs/primair/erfgoededucatie/molenmuis_aenhunze

En zoek de docenthandleiding op.

De auto's kun je parkeren bij de molen of op de parkeerplaats bij het gemeentehuis.

Tot ziens bij de Molen de Tijd.

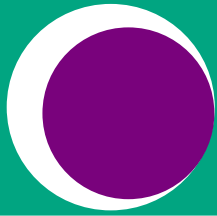
De vrijwillig molenaar,

Martin van Til

Telefoon: 0320-245215

I-mail: mjengwvanti@versatel.nl

- In de molen is geen verwarming.
- Er is (g)een toilet aanwezig in de molen, maar het is aan te raden dat de kinderen voor vertrek naar de molen naar het toilet gaan.
- Er is voldoende parkeergelegenheid bij de molen aanwezig.
- Het is noodzakelijk dat er voldoende begeleiding mee gaat naar de molen. Per 4 kleuters 1 volwassene.

Bijlage 1 Algemene informatie over molens

Geschiedenis

Precies aangeven wanneer de eerste molens werden gebouwd is niet mogelijk. Wel is het zo dat men in de prehistorie al maalstenen of wrijfstenen gebruikte om met de hand graan te malen. Dit noemen we een handmolen. Later werd er gebruik gemaakt van paardenkracht om een molen te laten malen. Dan spreken we van de rosmolen. De kracht van het water werd in de Middeleeuwen veel aangewend om de watermolens te laten bewegen en om zo graan te kunnen malen. Deze molens waren vooral in het oosten en zuiden van Nederland aangezien daar (snel) stromend was. Windmolens kwamen vanaf de 11de eeuw, met name in het vlakke westen van Nederland. Er werd toen gebruik gemaakt van windkracht.

Omdat vele delen van Nederland lager liggen dan de zee, was het noodzakelijk om poldermolens in te zetten om drassige gebieden weer bewoonbaar en bewerkbaar te maken. Deze poldermolens werden in de 16e en 17e eeuw ook ingezet om grote meren droog te malen. Vanaf de 13e eeuw groeide de bevolking dusdanig dat er door een groeiende vraag steeds meer meel nodig was. Er kwamen toen steeds meer korenmolens om in genoeg graan te kunnen voorzien. De korenmolen is nog steeds de belangrijkste molen. Er zijn tegenwoordig nog veel korenmolens die daadwerkelijk kunnen malen.

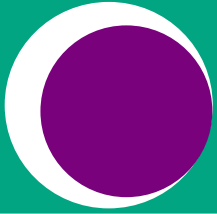
Industriegebieden ontstonden in de 17e en 18e eeuw bij iedere grote stad. Er stonden dan meerdere molens bij elkaar die altijd goed bereikbaar waren via het water. Deze industriemolens werden gebruikt voor het vermalen van kleurstoffen voor verf, het zagen van hout en het stampen van oliehoudende zaden (lampenolie). Dit is het begin geweest van de industrie in Nederland.

Toen in de 20ste eeuw de stoommachine, dieselmotor en de elektrische motor hun intrede deden, werden de molens steeds minder gebruikt om te malen. De wind werd vaarwel gezegd door veel molenaars.

Omdat de veestapel in Nederland ondertussen ook erg groeide, kwam er veel vraag naar veevoer. Als je als molenaar je bedrijf wilde behouden, moest je meegaan met de tijd. Voor het maken van veevoer werden er in veel molens hamermolens en mengketels gebouwd in plaats van de gebruikelijke maalstenen. Uiteindelijk werden veel molens afgebroken. In Drenthe ontstonden grote fabrieken die met name rogge maalden voor veevoer. Deze stoomkorenmaaldereien bestonden vaak in combinatie met stoomzuivelfabrieken en waren karakteristiek voor de provincie Drenthe.

Korenmolens

Om graan te kunnen malen in een korenmolen moet er eerst gezorgd worden dat de molen recht op te wind staat. De wind moet namelijk loodrecht op de wieken blazen. De molenaar moet de kap van de molen hiervoor verdraaien. Dat heet kruien en dit gebeurt met behulp van een rad of een lier. Om ook te kunnen malen als er minder of weinig wind is, gebruikt de molenaar zeilen die uitgerold kunnen worden op de wieken. Dat heet opzeilen. Als de windsterkte verandert moet de molenaar 'zwichten', dat betekent dat hij de zeilvoering aan past aan de nieuwe weersituatie. Als de wieken goed staan kan de rem van de molen gehaald worden. Een molenaar noemt dit: "het lichten van de vang". Als de molen draait kan de molenaar binnen in de molen aan de slag. Eerst worden de zakken graan naar boven getakeld, dit gebeurt door middel van een hijsinstallatie die het luiwerk wordt genoemd. Dit luien gebeurt met windkracht. Als de zak graan boven is, wordt het in de trechtervormige bak

boven de maalstenen gestort. Die bak heet een kaar. De schuddebak die aan de kaar zit, zorgt ervoor dat er steeds weer graan tussen de stenen blijft vallen. Na het bijzetten van de stenen gaat de bovenste maalsteen mee draaien op het moment dat de wieken weer in beweging komen. De beide maalstenen worden samen een koppel stenen genoemd. De bovenste maalsteen heet loper en de onderste heet ligger. Op de stenen zitten ribbels, die zorgen ervoor dat het graan wordt gebroken en vermalen. Op een verdieping lager kan de molenaar met de licht de kwaliteit van het meel regelen. Hij kan de afstand tussen de stenen regelen om het meel te krijgen zoals hij dat wil. Via de meelgoot loopt het meel naar een verdieping lager en valt het in de meelzak.

Het graan dat gemalen wordt is vaak tarwe, spelt, rogge, haver en mais. Gerst wordt niet gemalen maar gepeld. De molenaar heeft dan naast maalstenen ook nog twee pelstenen in de molen.

Als het meel in de zak zit en ook is gewogen dan gaat de zak weer via het luiwerk naar beneden in de molen en kan worden opgehaald.

Verschillen tussen molens en prentenboek

Het prentenboek De Molenmuis is getekend op basis van de Molen De Zwaluw in Hoogeveen. Deze molen had vroeger een aan- en afvoer van graan en meel over het water, vandaar dat dit in het prentenboek ook zo getekend is. De drie molens die deelnemen aan dit project hebben alleen een aan- en afvoer gehad via paard en wagen.

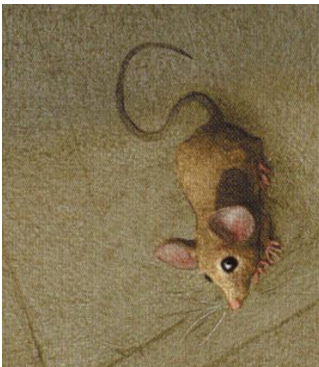
Bijlage 2 Woordenschatkaartjes

De zakken

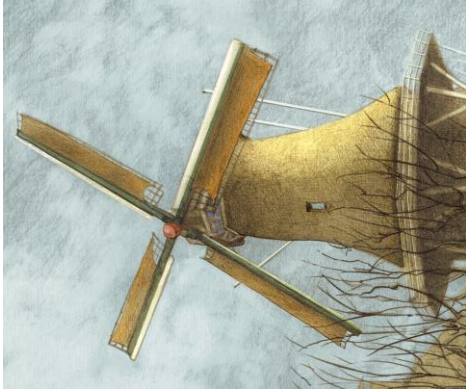
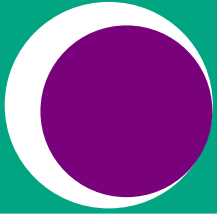

De molenaar

De muis

De wieken

De molensteen

De meid

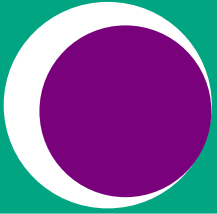
Het meel

De hond

Het takelen

Het graan

wurmde

De poes

Bijlage 3 Opdrachten in de molen (instructie voor begeleiders)

Meel sorteer opdracht

Begeleider leest voor:

In de molen kunnen verschillende soorten meel worden gemalen. Kijk maar eens, hier zijn 4 verschillende soorten.

Opdracht:

- Leg het meel van grof naar fijn.
- Leg de juiste boterham bij elke meelsoort.
- Kijk op de achterkant van de boterham of het klopt.
- Begeleider leest de naam van het soort brood voor.
- Welk brood eten de kleuters het liefst?

Vertel de kleuters dat zij straks een vraag aan de molenaar mogen stellen:

- Welk meel wordt in deze molen gemalen?

Klaaropdracht:

- Speel het memoriespel

NB! Leg alle spullen weer netjes zoals u ze aantrof.

Graan sorteer opdracht

Begeleider leest voor:

Graan wordt gemalen en wordt dan meel.

Van meel kun je brood bakken, maar ook nog veel meer!

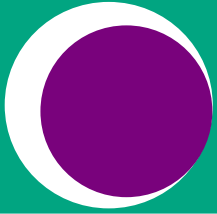
Opdracht:

- Zet de potjes met graansoorten op een rij.
- Zoek de juiste naamkaart erbij. Kijk naar de afbeelding op het kaartje. Leg het kaartje bij het graan.
- Leg de groene kaarten op een rij.
Begeleider: *Dit zijn allemaal dingen die gemaakt worden van graan. Van welk graan wordt het gemaakt?* Laat de kleuters de kaartjes bij het graan leggen.
- Draai de kaartjes om en controleer met de kleuters of ze het goed hadden. Begeleider: lees de woorden voor.

Klaaropdracht:

- Speel het memoriespel

NB! Leg alle spullen weer netjes zoals u ze aantrof.

Dobbelspel: Wie valt er door het luik?

Intro

De spelers proberen ieder alle 5 verschillende kaartjes in bezit te krijgen.

Materiaal

- spelbord
- 6 kaartjes met de muis
- 6 kaartjes met de kat
- 6 kaartjes met de hond
- 6 kaartjes met de meid
- 6 kaartjes met de molenaar
- 1 dobbelsteen

Begin

De kaartjes liggen op het spelbord op het juiste plaatje opgestapeld.

Verloop

Het dobbelspel wordt gespeeld in de richting van de klok. In zijn beurt gooit de speler met de dobbelsteen. Vervolgens pakt hij het kaartje met het aantal ogen dat hij gegooid heeft.

Nu gaat de beurt naar de volgende speler. Gooit de speler in zijn beurt een aantal ogen dat hij al heeft gegooid, gaat de beurt naar de volgende speler. Gooit de speler in zijn beurt 6? Dan valt hij door het luik en moet al zijn kaartjes terugleggen op het spelbord. De speler moet dan opnieuw beginnen.

Eind

Het spel eindigt als een speler al de verschillende kaartjes heeft verzameld. Deze speler heeft dan gewonnen.